

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 334.732

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Б. Я. Кузняк, доктор економічних наук.
Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка.

© Кузняк Б. Я., 2013.

Стаття отримана редакцією 06.05.2013 р.

Вступ. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив утворюється шляхом об'єднання фізичних та юридичних осіб, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, з метою організації їх обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів кооперативу під час здійснення ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх інтересів. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи займаються заготівлею і збутом сільськогосподарської продукції, її переробкою, забезпечують сільськогосподарських виробників засобами виробництва, надають виробничі й технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, маркетингові та інші послуги, передбачені статутом.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Розвитку кооперації присвячено праці М. І. Туган-Барановського, Є. Храпливого, А. В. Чайнова, В. Нагірного, О. Нижанківського, В. І. Марачко, а також сучасних науковців А. А. Євдокімова, А. Є. Кулижного, М. В. Алімана, А. О. Пантелеймоненка, О. Карпенка й інших.

Однак у їхніх працях недостатньо приділено уваги самій історії розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів і тим проблемам, які виникають в Україні на шляху їх становлення. Адже законів про необхідність розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні прийнято цілком достатньо, однак вони не виконуються, в результаті чого питома вага сільськогосподарської продукції, реалізованої через обслуговуючі кооперативи, становить усього один відсоток, тоді як у провідних країнах світу 50 – 80%. Цьому сприяє держава, яка всіяко підтримує ініціативу селян зі створення обслуговуючих кооперативів, від чого виграють не лише селяни, але й суспільство в цілому.

Основний матеріал і результати. Слід зазначити, що ідеї про обслуговуючі кооперативи були започатковані у Галичині й висловлені у газеті «Діло» (1882р.), у статті Василя Нагірного «Як собі люди в нужді помагають», яка стала першою кооперативною програмою Галицької волості.

У ній автор указував на необхідність поширення серед селян, широких народних мас кооперативних ідей з метою піднесення національної свідомості, «закликав до боротьби з

чижинецькою лихвою та чужонаціональними посередниками, які запівдарма викупувають продукти сільської праці та перепродують за добрі гроші за кордоном» [2].

На думку В. Нагірного, «чужинецькі лихварі», живучи на Українській землі стають багатими, а український народ є пригнобленим і нужденним. До речі, це саме спостерігається в останні роки на Україні. Відмінність полягає лише в тому, що тут багатіють за рахунок селян не чужинці, а свої «нові українці», які за безцінь скуповують у селян сільськогосподарську продукцію та продають її у тридорога своєму ж населенню і за кордоном.

Переломним моментом у галицьких українців став грудень 1883 року, коли у Львові була заснована перша кооперативна установа «Народна торгівля», від якої розрослися філіали у Тернопільській, Станіславській (нині Івано-Франківській) областях, а також у Перемишлі, Стрию, Коломиї, Бережанах та інших містах, у результаті чого до Першої світової війни кооперація охопила всю Галичину. «Народна торгівля» допомагала селянам не лише реалізовувати їхню продукцію, але й забезпечувати населення потрібними товарами, опікувалася родинами, годувальниками яких, були на війні, допомагала бідним і безробітним, сприяла розвитку вітчизняної промисловості, стійкості у конкурентній боротьбі. Діяло гасло «свій до свого по своє», тобто купувати у своїх, українських товаровиробників. Цей заклик набирає особливої актуальності в Україні на сучасному етапі. Але він може реалізуватися лише тоді, коли українські товари за своїми споживними якостями будуть відповідати імпортним.

У Галичині з 1899 р. діяло товариство «Сільський господар», центр якого знаходився у Львові, за своєю природою воно нагадувало сільськогосподарську асоціацію і мало свої повітові філії та «кружки» в селах.

У 1904 р. у рідному селі Заводів, що неподалік Стрия на Львівщині, священник Остап Нижанківський заснував першу в краї українську кооперативну молочарню, куди сам почав вносити молоко, за ним послідували односельці.

З метою сприяння розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів О. Нижанківський написав і видав брошуру «Як зареєструвати спілки молочарські», котрою скористалися багато селян, у результаті чого у 1910 р. заснований ним «Маслосоюз» об'єднував майже сто молочарень, які виробляли на рік 300 т. масла, котре реалізували не лише в межах Австро-Угорської імперії, але й в інших країнах Західної Європи [3]. У цілому, в Галичині кооперативний рух до 1939 р. швидко поширювався і нараховував 4,5 тисячі кооперативів, які з приходом радянської влади, на жаль, були ліквідовані з політичних міркувань. Адже нова влада вважала, що вони носять буржуазно-капіталістичний та експлуататорський характер і не відповідають природі існуючої влади. Насправді радянська влада боялася всього того, що було створено не нею й виникло знизу, з ініціативи самих селян, які в кооперації вбачали свою силу, спроможність вирішувати не лише економічні, але й соціальні і політичні питання, відстоювати свою незалежність та інтереси.

В Україні ідеєю кооперації вперше зацікавився відомий полтавський землевласник, представник козацького роду Сергій Вікторович Кочубей, котрий у 1893р. разом зі своїми однодумцями розробив проект статуту «Полтавського сільськогосподарського товариства», в якому зазначалася необхідність кращого ведення сільського господарства. Згідно з новим статутом, передбачалося поглиблення кооперації, а також здійснення постачально-збутових операцій, залучення до кооперативу більше сільськогосподарських товаровиробників, включаючи селян. Це започаткувало розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні. Основними рисами обслуговуючих кооперативів були:

- добровільність членства;
- демократичне голосування - один член один голос;
- демократичні вибори органів управління;
- однаків розмір пайових внесків для всіх;
- плата за послуги;
- солідарна відповідальність за зобов'язання.

Обслуговуюча аграрна кооперація поділялася на:

- кредитні та ощадно-позичкові товариства;
- сільськогосподарські асоціації;
- споживчі товариства;
- сільськогосподарські товариства.

Найбільш поширеними були сільськогосподарські асоціації кількість яких в Україні з 1905 р. по 1915р. зростає з 73 до 1020 [7, с. 44].

Після жовтневого (1917р.) перевороту в роки «воєнного комунізму» нова влада використовувала «споживчі товариства» для розподілу споживчих товарів серед залучених до обов'язкової праці людей. Поряд з цим подекуди існували незалежні дореволюційні кооперативи. У зв'язку з тим, що економіка у роки «воєнного комунізму» прийшла у повний занепад, з 1921 р. країна переходить до нової економічної політики (НЕПу), яка передбачала запровадження ринкових відносин, різноманітних видів кооперативів, що існували до революції, серед яких провідне місце зайняли обслуговуючі кооперативи. Це значно прискорило вихід країни з економічної кризи. Однак демократичні принципи функціонування кооперативів не влаштували нову владу, котра намагалася взяти під свій контроль роботу кооперативів, що суперечить їхній природі. Найбільший тиск влада здійснювала на кооперативи, які займалися заготівлею хліба. Ті губернії та райони, котрі не виконували плани хлібозаготівель, позбавлялися права на отримання потрібних товарів (краму).

Найбільшого свого розвитку обслуговуючі кооперативи досягли напередодні масової колективізації. Так, у 1928 р. в Україні кількість спеціалізованих (фахових) сільськогосподарських товариств становила 19158 з кількістю членів 1096600 [7, с. 230]. Серед спеціалізованих (фахових) сільськогосподарських товариств провідне місце займали молочні, скотарські, молочно-скотарські, садово-огородні, виноградарські, буряківничі, хмельові, тютюнові, картопляні, насінневі та ін., які спеціалізувалися на тій чи іншій галузі, що поглиблювало саму кооперацію. Крім спеціалізованих сільськогосподарських товариств, існували й універсальні товариства, що обслуговували всі галузі селянського господарства, які займалися переважно постачанням товарів і збутом сільськогосподарської продукції та не займалися організацією їх виробництва. Однак коли не виконав своє завдання – вивів обсяг виробництва продукції на довоєнний (1914 р.) рівень, він почав «згортатися», що проявилось в тому числі у скороченні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, на зміну яких радянська влада почала пропагувати і нав'язувати селянам виробничі кооперативи-колгоспи.

Колективізація сільського господарства здійснювалася перш за все для того, щоб, по-перше, державі легше було забрати у колгоспах зерно й іншу сільськогосподарську продукцію, по-друге, ліквідувати куркульство як клас, по-третє, перетворити колгоспників у підлеглих і підневільних, позбавити їх засобів до існування, поставити у повну залежність від держави. Крім цього, на початку 30-х років минулого століття радянська влада заборонила кредитні, спеціалізовані та універсальні сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, а їхню власність безпідставно і незаконно передала колгоспам. До речі, сам термін «кооператив» було замінено колгоспом, хоча ці поняття не є ідентичними, оскільки колгосп не має таких ознак, як добровільність, орієнтованість на задоволення інтересів членів об'єднання, самоуправління, самовідповідальність, відкритість тощо, тобто рис властивих демократичним сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам.

Після здобуття Україною незалежності сформувався досить сприятливі умови для відродження сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. У 1997 р. було прийнято Закон «Про сільськогосподарську кооперацію», яким передбачалося створення в аграрному секторі двох видів сільськогосподарських кооперативів: виробничих і обслуговуючих. Перші покликані займатися виробництвом сільськогосподарської продукції з метою отримання доходу й оподатковуються як і інші підприємства, а обслуговуючі кооперативи здійснюють обслуговування сільськогосподарських підприємств та інших виробників сільськогосподарської продукції й не ставлять своєю метою отримання прибутку, а допомагають членам кооперації знизити витрати виробництва і на більш вигідних умовах реалізувати їх продукцію. Виробничі кооперативи утворювалися переважно на базі колишніх колгоспів, які дещо змінили свою організаційно-правову і господарську форму в нових умовах ринкового господарювання. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (СОК), допомагають подолати бідність на селі, де домінують великі латифундії, які монополізували ринок, а дрібних товаровиробників кинуто напризволяще. Хоча від їхньої діяльності фактично залежить продовольча безпека та стабільність країни, адже селяни виробляють 60% валової сільськогосподарської продукції, яку збувають за копійки, наприклад 1 кг картоплі за 40 - 50 копійок при її собівартості 1 - 1,4 грн., а 1 літр молока за 1,80 грн. (2012 р.), хоча його собівартість удвічі вища. Об'єднання в кооперативи дає можливість формувати великі партії

високоякісної продукції та реалізовувати її без посередників. Крім цього, з'являється можливість налагодити первинну переробку сировини, створити належні умови для її зберігання.

СОКи також відкривають можливості для виходу на зовнішній ринок, про що свідчить досвід фермерів Канади, Польщі та інших країн.

СОКи – це не лише форма захисту від бідності, але й спосіб подолання безробіття.

Значним поштовхом до розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів були укази Президента України від 3 грудня 1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» й від 19 грудня 2000 р. «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах». Вони передбачали розпуск колгоспів, їх реорганізацію у більш ефективні форми господарювання, в т. ч. створення обслуговуючих кооперативів.

Наказом № 168 Міністерства аграрної політики України від 31 серпня 2000 р. було затверджено Програму становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій, у якій відзначалося, що кооперування є логічною стадією подальшого розвитку реформ на селі шляхом створення значної кількості незалежних приватних товаровиробників-власників, які мають спільні інтереси у здійсненні ринкової діяльності. У цих умовах відкриваються можливості для започаткування нових організаційних структур, побудованих «знизу до верху» на демократичних засадах. У Програмі відмічалось досягнення перших обслуговуючих кооперативів, таких як «Глобинський Пул» Глобинського району Полтавської області, «Братковецький» Городоцького району і «Тейсарівський» Жидачівського району Львівської області, «Ратай» на Тернопільщині, якому вже 20 років, «Молочний край» у Чернівецькій області й ін.

Згідно з Програмою метою обслуговуючих кооперативів є :

- підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва шляхом зменшення виробничих витрат товаровиробників і впровадження нових технологій;
- підвищення товарності особистих селянських господарств;
- формування товаровиробниками власних каналів зв'язку з ринком і завоювання міцних позицій на ньому, задоволення потреб споживачів кількістю якісної продукції;
- забезпечення успішної адаптації сільськогосподарських товаровиробників до умов ринкової економіки, захист їх економічних інтересів від впливу торгово-посередницьких структур.

Реалізація Програми вела до кількісного зростання обслуговуючих кооперативів. Проте вона була досить суперечливою і неоднозначною, оскільки одні обслуговуючі кооперативи обмежували свою діяльність простою реєстрацією, тобто носили чисто паперовий характер, тоді як інші після реєстрації починали діяти, тобто реально функціонувати.

Переломний момент у розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів настав після прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 557 від 03.06.2009 «Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р.». Згідно із цією програмою, передбачалося створити 10,5 тис. обслуговуючих кооперативів, виділивши на їх підтримку 7,2 млрд. грн., у т.ч. 6,5 млрд. грн. із державного бюджету і 720 млн. з інших джерел. У 2009 р. держава виділила 90 млн. грн. на підтримку п'яти зразкових кооперативів (молочарського, м'ясопереробного, плодово-овочевого, багатофункціонального, з обробітку землі, а у південних областях - трьом зерновим [9]). Крім цього, були виділені кошти, які на 90% відшкодовували вартість придбаних технічних ресурсів. Усе це призвело до того, що кількість обслуговуючих кооперативів на 2009 р. зросла із 400 до 655.

Слід зазначити, що становлення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів проходило досить суперечливо, у зв'язку з непогодженістю роботи між урядом і місцевими адміністраціями, які нерідко ігнорували створення кооперативів, посилаючись на те, що це не входить у їх обов'язки, що цим повинен займатися уряд, який прийняв державну програму розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Новий уряд (М. Азарова) не тільки не підтримав Програму розвитку обслуговуючих кооперативів попереднього уряду (Ю. Тимошенко), не виділивши ніяких коштів на створення обслуговуючих кооперативів, хоча урядом Ю. Тимошенко передбачалося виділити у 2010 р. на їх розвиток з державного бюджету 632,7 млн. грн. та інших джерел – 70,3 млн. грн., а на

2011 р. – відповідно 1630,5 і 181,2 млн. грн. [9]. Фактично уряд М. Азарова на 2011 р. на розвиток обслуговуючих кооперативів виділив усього 5 млн. грн.. Якщо взяти до уваги, що на створення одного м'ясного кооперативу потрібно 1 млн. грн., а молочного – 350 тис. грн., то не важко підрахувати, скільки можна створити нових кооперативів на виділену суму. Але справа не тільки у недостатньому фінансуванні урядом створення обслуговуючих кооперативів, а в тому, що вони вважалися прибутковими підприємствами й обкладалися податками, що суперечить міжнародній практиці діяльності обслуговуючих кооперативів і суттєво стримує їх розвиток. Більше того, новий уряд скасував Державну цільову економічну програму підтримки розвитку обслуговуючих кооперативів до 2015 р. (Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм»).

Стимує розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів те, що селяни втратили довіру як один до одного, так і, особливо, до держави, яка стала ініціатором кооперативного руху і вже не раз обіцяла селянам значні переваги кооперації, починаючи з колективізації сільського господарства, що обернулося для них втратою землі, свободи, значним погіршенням життєвого рівня, голодомором. Крім цього, найбільш активна частина селян, після колективізації перейшла у міста, промислові центри, а найбільш працелюбні селяни, так звані куркулі, були вивезені до Сибіру. Молодь також залишає село, яке постійно старіє, спивається, деградує. Усе це негативно позначається на розвитку обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів.

Щоб оцінити перспективи кооперативного руху, 15 грудня 2011 р. серед учасників II Всеукраїнських громадських слухань «Україна напередодні міжнародного року кооперативів» було проведено опитування, щоб оцінити перспективи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні. Із 150 учасників слухань близько 100 осіб вважалися формальними і неформальними лідерами кооперативного руху країни [10, с. 3]. Однак відповіді при опитуванні дали лише 26 осіб. Така пасивність опитуваних обумовлена, очевидно, тим, що більшість учасників або не надто переймаються проблемами кооперації, або не мають власної думки, що викликає занепокоєння щодо якісного складу лідерів кооперації. На запитання про перспективи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (за результатами анкетування) були отримані такі відповіді:

- одна особа (із 26-ти), що складає 3,85%, відповіла: «Маємо найкращі умови для кооперативів і найкращі перспективи»;
- 17 осіб (65,38%) заявили, що «перспективи добрі, але умови погані»;
- 3 особи (11,54%) вважають, що «немає ніяких перспектив»;
- 4 особи (15,38%) відповіли: «Важко оцінити»;
- одна особа (3,85%) дала іншу відповідь [10, с. 3].

Стосовно відповіді першої особи, яка вважає, що в Україні існують найкращі умови і перспективи щодо розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, створюється враження, що вона не знає реальної дійсності відносно існуючої проблеми. Адже Постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм» скасована Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р. Та найбільша кількість осіб (17), які вважають, що для розвитку кооперативів перспективи добрі, але умови погані, мають на увазі, що без обслуговуючих кооперативів неможливо вижити сільськогосподарським виробникам, особливо дрібним, але їх об'єднання стримує неорганізованість, відсутність стимулів, неузгодженість норм законів, їх суперечність, відсутність статусу неприбутковості, державної підтримки. Тому вони пропонують надати обслуговуючим кооперативам протягом перших 3-5 років податкові пільги.

Значно стримує розвиток обслуговуючих кооперативів відсутність знань про кооперацію не лише у сільського населення, але й у більшості голів сільрад, депутатів сільського і районного рівнів, нерозуміння суті кооперації та тих переваг, які вона забезпечує селянам.

Гальмує розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на селі неефективна державна політика, зокрема влада чиновників не розуміє і не хоче розуміти, що

таке обслуговуюча кооперація, що вона повинна надавати допомогу сільськогосподарським товаровиробникам у виробництві й реалізації сільськогосподарської продукції, сприяти поліпшенню добробуту селян.

На розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів негативно впливає монополізація ринку, де панує місцева олігархія, яка за відсутності обслуговуючих кооперативів за безцінь скуповує у селян їхню продукцію, збагачується, співпрацює (через хабарництво) з місцевою владою, що гальмує кооперативний рух. Тому в збіднілих селян відсутні кошти, необхідні для створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Що стосується держави, то вона усунулася від фінансової підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, тому селяни зневірилися у владі.

Крім коштів для розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, потрібні лідери, яких бракує на селі, тому їх потрібно готувати, виховувати. Одним із прикладів браку лідера, котрий би міг очолити обслуговуючий сільськогосподарський кооператив, є село Майданівка Звенигородського району Черкаської області. Відразу після заснування там молочного кооперативу Євросоюз пообіцяв надати кооперативу 25 тис. доларів, а з місцевого бюджету передбачалося виділити 50 тис. грн. [11]. За заявою колишнього голови сільської ради Анатолія Таранухи, причиною відмови селян від створення обслуговуючого кооперативу є те, що ніхто не хоче брати на себе відповідальність за його очолювання, хоча на селі залишилося ще чимало колишніх керівників колгоспу працездатного віку. Адже керувати у колгоспі це одне, а керувати сучасним кооперативом у ринкових умовах - зовсім інше.

Крім цього, становлення обслуговуючих кооперативів гальмує відсутність розвиненого державного дорадництва, яке існує у зарубіжних країнах. Наприклад, у Польщі, Німеччині, Данії й інших країнах дорадники-консультанти допомагають кооперативам і фермерам у складанні статутів об'єднань, бізнес-планів, угод з переробниками, заготівельниками, радять куди і за якою ціною краще збути продукцію і т. ін. В Україні кооперативи залишені самі на себе. Насторожує селян стосовно вступу в кооператив те, що коли він перестане функціонувати, то надані Євросоюзом і місцевими органами влади кошти необхідно буде повернути. Існує також побоювання, що ті, кому доручать керувати кооперативом, виявляться непорядними, якими колись були деякі керівники колгоспів. Стримують розвиток обслуговуючих кооперативів латифундисти, котрі орендують у селян їхні землі, в результаті чого останні позбавлені можливості виробляти сільськогосподарську продукцію та здавати її обслуговуючим кооперативам. Тому напрашується висновок, що в Україні до цього часу ще не визріли належні умови економічного, юридичного, психологічного і соціального характеру, тобто ні держава не підготувала належних економічних та юридичних умов, ні більшість селян психологічно і соціально не готові до нових форм господарювання. Проте певний прорив у розвитку обслуговуючих кооперативів відбувся: створено всеукраїнське об'єднання. Союз сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, який очолив Іван Томич - один із засновників фермерського руху.

На III Всеукраїнських громадських слуханнях із розвитку обслуговуючих кооперативів у 2012 р. було схвалено програму на 2013-2020 рр., якою передбачено створити не менше 700-800 кооперативів.

Того ж року тодішній віце-прем'єр С. Тігіпко заявив, що Кабмін у перспективі планує створити у селах 1,5 тис. кооперативів (у 20% селах проти 0,5% існуючих) [5]. Міністерство аграрної політики сформулоало соціально-економічну концепцію розвитку сільських територій «Рідне село», головна ідея якої - розвиток кооперативів (заготівельних, виробничих і обслуговуючих), що дозволить включити продукцію фермерських і селянських господарств у маркетинговий ланцюг, підвищить її вартість шляхом поліпшення первинної обробки й зберігання. Передбачено створити Національний кооперативний центр, який буде акумулювати та аналізувати не лише зарубіжний, але й вітчизняний досвід розвитку кооперації. Проте на розвиток обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів на 2013 р. не передбачено ніяких коштів. Відомо, що у зарубіжних країнах сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи вважаються неприбутковими організаціями, які не обкладаються податками, тоді як в Україні вони сплачують податки, що значно стримує розвиток обслуговуючих кооперативів. У січні 2013 р. Президент України підписав зміни до Закону «Про сільськогосподарську кооперацію», у котрому зазначається їх неприбутковість. Однак цей Закон почне діяти після того, коли будуть внесені відповідні зміни до Податкового

кодексу. Поки що селяни, які ведуть господарську діяльність поза кооперативом, сплачують податок у розмірі 15%. Якщо селянин передає свою продукцію у кооператив, то вимушений платити додатково ще й податок, що накладається на кооператив як на юридичну особу. Тобто має місце подвійне оподаткування, що не сприяє розвитку кооперації. СОК, який приймає продукцію від селян, не є її власником і не вважається посередником між виробником і споживачем продукції, тому й ПДВ на етапі переходу продукції від виробника до кооперативу відповідно не вираховується. У цих умовах забезпечується безперешкодний рух продукції особистих селянських і фермерських господарств усередині кооперативу, що значно полегшує його діяльність. Законом передбачено, що під час формування кооперативів уряд може виділяти у бюджеті відповідні кошти. Однак бюджетом на 2010 - 2013 рр. таких коштів не було передбачено, що зупинило утворення обслуговуючих кооперативів.

У Законі «Про сільськогосподарську кооперацію» відмічається, що «Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи здійснюють обслуговування своїх членів – виробників сільськогосподарської продукції, не маючи на меті одержання прибутку, і є неприбутковими організаціями».

Неприбутковість діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів визначається, виходячи із сукупності таких ознак:

- кооператив надає послуги тільки своїм членам;
- члени кооперативу несуть відповідальність за зобов'язаннями взятими перед кооперативами щодо їх участі у господарській діяльності кооперативу;
- послуги надаються з метою зменшення витрат та/або збільшення доходів членів кооперативу.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи покликані передусім обслуговувати господарства населення, які виробляють в останні роки 98-99% картоплі, 88-90% овочів, 88-99% плодів та ягід, 45-60% м'яса, 80% молока, 40-50% яєць, 80% вовни [6, с. 141].

Таким чином, основними проблемами розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні є:

- відсутність послідовної державної політики у створенні обслуговуючих кооперативів і їх фінансової підтримки;
- недостатній рівень поінформованості сільського населення та слабкість інформаційної бази;
- відсутність лідерів кооперативного руху.

Висновки. В Україні створилася досить парадоксальна ситуація: село гостро потребує обслуговуючих кооперативів, паростки яких були наявні ще наприкінці XIX ст. у Галичині, у 2009 р. істотно підтримала існуюча влада, а новий уряд з 2010 р. почав згортати кооперативний рух, хоча на словах підтримує його. Кооперативний рух пустив глибоке коріння, селяни починають усе більше розуміти його переваги. Тому зупинити його досить важко, за ним майбутнє, про що свідчить світовий досвід, але для цього потрібна підтримка держави не стільки словесна, як фінансова.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»// Голос України. - 18 січня 2013 р.
2. Баб'як, Л. Василь Нагірний – фундатор кооперації Галичини / Л. Баб'як // Вісті. Газета в газеті. - 10 січня 2013 р.
3. Михлик, З. Чахне дерево кооперації / З. Михлик //Голос України. - 21 грудня 2012 р.
4. Карпенко, О. Гальма для кооперації / О. Карпенко //Сільські вісті. - 20 травня 2010 р.
5. Громова, И. Помощь по хозяйству. В правительстве обещают возродить село / И. Громова // Аргументы и факты. - № 35. - 2012. - С. 6.
6. Статистичний щорічник України за 2010 р.
7. Пантолеймоненко, А. О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика: монографія / А. О. Пантолеймоненко – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. - 347 с.
8. Статут Спільки сільськогосподарських кооперативів України. - Київ,1998. - С. 5 - 6.
9. Кваша, С. М. Споживча кооперація України: історичний досвід, сучасний розвиток, стратегічні орієнтири / С. М. Кваша //Матеріали Всеукраїнської наук: практ. Конференції, 12.10. 2010 р. – К., 2010.

10. Малік М. Й., Оцінка перспектив розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / М. Й. Малік, Р. Я. Корінець //Економіка АПК. - 2012. - № 7 С. 3 - 7.
11. Білецький Ф., Чому селяни бояться кооперативу? / Ф. Білецький, О. Карпенко // Сільські вісті. - 1 березня 2013р.
12. Гаврилюк А., Майбутнє за кооперацією / А. Гаврилюк //Сільські вісті. - 19 березня 2013 р.

УДК 334.732

Кузняк Богдан Ярославович, доктор економічних наук, професор кафедри економіки підприємства Полтавського національного технічного університету ім. Ю.Кондратюка. **Історія розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та проблеми їх становлення в Україні.** Висвітлено історію розвитку обслуговуючих кооперативів та проблеми їх становлення в Україні.

Ключові слова: обслуговуючі кооперативи, господарське законодавство, пільгове кредитування, неприбутковість кооперативів, лідери.

УДК 334.732

Кузняк Богдан Ярославович, доктор економічних наук, професор кафедри економіки підприємства Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка. **История развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов и проблемы их становления в Украине.** Освещены история развития обслуживающих кооперативов и проблемы их становления в Украине.

Ключевые слова: обслуживающие кооперативы, хозяйственное законодательство, льготное кредитование, неприбыльность кооперативов, лидеры.

UDC 334.732

B. Ya. Kuznyak, Doctor of Economics, professor of the Economy of an Enterprise Department, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. **The history of agricultural service cooperative societies development and the problems of their formation in Ukraine.** The article is devoted to the history of service cooperative societies development and problems of their formation in Ukraine».

Keywords: service cooperative societies, economic legislation, privileged crediting, unprofitability of cooperative societies, leaders.